

Namiq Ağaməli oğlu Həsənov²⁹
CON QOLSUORSİİ “FORSAYTLAR HAQQINDA SAQA” EPOPEYASINDA
ÜSLUB XÜSUSİYƏTLƏRİ

Yeni ingilis nəsrinin görkəmli nümayəndəsi yazıçı Con Qolsuorsi (John Galsworthy) 1867-ci il avqustun 14-də İngiltərənin Surrey qraflığındakı Kingston-apon-Tems şəhərində (indiyə Böyük Londonun tərkibindədir) hüquqşünas ailəsində anadan olmuşdur. Onun atası bir neçə kompaniyanın direktoru, anası isə bir neçə zavodun sahibinin qızı idi. Con Qolsuorsi imtiyazlı Herrou liseyini bitirdikdən sonra vəkil olmaq üçün Oksford Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuşdur. C.Qolsuorsi Oksfordun tələbəsi olduğu illərdə Uilyam Tekkəreyin, Çarlz Dikkensin və Melvilin yaradıcılığı ilə maraqlanır. Oksfordu bitirdikdən sonra, çox güman ki, özünü hüquqşünas olacağından əmin olmayan gənc C.Qolsuorsi rəsmi olaraq dəniz daşımaları sahəsində ailə biznesini nəzarətdə saxlamaq üçün xaricə səfərə çıxır. Odur ki, istər-istəməz dəniz hüququ qanunlarını daha dərindən öyrənmək üçün o, iki ildən artıq dəniz ticarəti gəmilərində Cənub Arxipeleqı adalarına, Avstraliyaya və ABŞ-a səyahət etmişdir.

Avstraliyadan yola düşən gəmilərdən birində səfərə çıxan Qolsuorsi gəmi kapitanının birinci köməkçisi vəzifəsində çalışan gələcək ingilis yazıçısı Cozef Konradla tanış olur. Dəniz səfəri ərzində iki böyük insan arasında yaranmış səmimi münasibət onların həyatlarının sonunadək davam edəcək böyük dostluğun başlanğıcını qoymuş olur. C.Konradın xahişi ilə onun hekayələrinin əlyazmasını oxuyan C.Qolsuorsi əsəri çapdan buraxmasını Konrada məsləhət görməklə onun ədəbi karyerasının başlanğıcının təşəbbüsçüsü olur.

1897-ci ildən başlayaraq öz əsərlərini çap etdirən Qolsuorsi çox keçmədən hüquqşünas olmaq fikrindən birdəfəlik daşınır. 1906-cı ildə onun “Mülkiyyətçi” (Owner) romanı nəşrdən çıxdıqdan sonra o, artıq tanınmış yazıçıya çevrilir, buna baxmayaraq rəsmi ədəbi tənqid uzun müddət onu aparıcı ingilis yazıçılarından sırasına qəbul etməkdən çəkinirdi.

1905-ci ildə C.Qolsuorsi əmisi oğlunun keçmiş arvadı Ada Pirsonla evlənir. Əvvəlki evlilikdən xüsbəxt olmayan Ada Pirson C.Qolsuorsi ilə evlənməsinə qədər 10 il onunla gizli görüşmüşdür. Onu da deyək ki, Ada Pirson C.Qolsuorsinin bir çox əsərinin qəhrəmanlarının prototipi olmuşdur. Rus tədqiqatçısı İ.L.Qalinskaya yazır: “Con Qolsuorsi 28 yaşında hələ o zamanlar əmisi oğlunun arvadı Adanın məsləhəti ilə bədii nəsr yazmağa başlamışdır” (1). Ada Qolsuorsi deyir ki, bu fakt Leon Şalitin «Con Qolsuorsi» adlı kitabında xatırlanır (2). Buna baxmayaraq, adətən indiyə də yazırlar ki, bu məşhur ingilis yazıçısının ədəbi karyerası tanınmış estetik və romantizmin nəzəriyyəçisi Con Ryöskinin (1819-1900) təsiri altında başlamışdır, belə ki, Qolsuorsi bir müddət romantizmin təsiri altında olmuşdur (3).

L.Şalit “Con Qolsuorsi” adlı kitabında yazıçının estetik mövqeyini açıqlayaraq yazır: “Con Qolsuorsi romançının ümumi vəzifəsini yalnız romançının qadir olduğu kimi, kəskin münasibətli vəziyyəti yenidən canlandırma bilməsində, daha sonra isə problemi ümumi şəkildə təsvir edə bilməsində və onu bütün gücü və təsirliliyi ilə göstərməsində görür. Qolsuorsiyə görə, yazıçı həyatın bir parçasını eyni vaxta iki tərəfdən, imkan daxilində cürbəcür şəkildə göstərməyi bacarmalıdır. L.Şalit yazır ki, “Qolsuorsinin romanlarında insan taleyi mühüm rol oynayır, özü də Qolsuorsi tale dedikdə personajın xarakterini nəzərdə tutur. C.Qolsuorsinin yardıcılığının ikinci vacib elementi ziddiyyətlərdir. Yazıçı həmişə öz əsərlərində bir sıra ziddiyyətlərdən istifadə etmişdir: zənginlik - kasıbşılıq, mülkiyyətçi instinkti – idealizm, eqoizm - fədakarlıq, sevgi - nifrət və sairə. Qolsuorsinin dramaturgiyada ziddiyyətlərdən istifadə etməsi ətraflı və geniş şəkildə müzakirə edilmişdir. Təkcə onu demək qalır ki, Qolsuorsinin elə bir əsəri yoxdur ki, yazıçı orda ziddiyyətlər texnikasından istifadə etməmiş olsun. Qolsuorsinin əsərlərinin çoxunda konflikt individin cəmiyyətə qarşı durması əsasında yazılmışdır (19).

Qolsuorsi “Dörd küləyin altında” (Ander the four winds) adlı ilk əsərini 1897-ci ildə nəşr etdirmişdir. Bu əsərin ardınca, Qolsuorsi Cozef Konradın dediyi kimi “öz poetik faciəliliyi ilə seçilən” “Coslin” (1898) romanını yazır. Qolsuorsi hər iki əsəri və onların ardınca yazdığı bir neçə başqa əsərini də Con Sincon təxəllüsü altında çap etdirmişdir (4).

XIX əsrin sonlarında Qolsuorsinin çap olunmuş “Dörd küləyin altında” hekayələr toplusu, “Coslin” romanı elə bir uğur qazanmışdı ki, Qolsuorsinin müasirləri olan yazıçıların heç birinə bu vaxta qədər bu cür şöhrət məlum deyildi. ABŞ-da Qolsuorsinin yaradıcılığına maraq, onun 1916-cı ildə “Ölümdən də güclüdür” (Strong than death) romanını bitirməsi xəbəri yayıldıqdan sonra daha da artır. “Kosmopoliten” amerikan jurnalının redaksiyası dərhal yazıçıya əsərin çox gözəl keyfiyyətinə görə göndərdiyi təşəkkür məktubu ilə birlikdə bu əsərin seriyalı çapı üçün çek göndərir. Buna baxmayaraq, yazıçının özü belə öz romanının bədii dəyəri barəsində heç bir illüziya bəsləmədən 1923-cü ildə bu əsərin yenidən işlənmiş nüsxəsini bir daha çap etdirir. 1917-1938-ci illər ərzində onun “Ölümdən də güclüdür” romanı 15 dəfə çap olunmuşdur (5; 65).

1922-ci ildə C.Qolsuorsinin “Forsaytlar haqqında saqa” (The Forsyte Saga) trilogiyası Londonda və Nyu-Yorkda eyni vaxtda nəşrdən çıxır. Oxucular bu kitabı satış mərkəzlərindən əlüstü götürürdülər. Qısa vaxtda Atlantikanın hər iki tərəfində “Forsaytlar haqqında saqanın” satılmış nüsxələrini sayı 6 rəqəmli ədədə çatır.

1926-cı ildə Qolsuorsinin çap olunmuş “Müasir komediya” trilogiyasının 2-ci hissəsi sayılan “Gümüş qaşiq” («Silver spoon») romanı da İngiltərədə olduğu kimi ABŞ-da da bestsellərə çevrilir, halbuki, K.Düprenin yazdığına görə “ədəbi tənqid bu əsəri o qədər də razılıqla qarşılamamışdır (5; 216).

Forsaytlar haqqında epopeyanın “Müasir komediya” (Modern comedy) trilogiyasını Qolsuorsi 1929-cu ildə bitirir. Bu vaxta qədər isə “Forsaytlar haqqında saqa”nın birinci trilogiyası ingilisdilli ölkələrdə artıq 21 dəfə çap olunmuşdur. Bir sözlə, Yeni Dünyada C.Qolsuorsinin şöhrətini təkcə Çarlz Dikensin şöhrəti ilə müqayisə etmək olar. Ç.Dikkens 1842-ci ildə ABŞ-a gəldikdə “nə əvvəl, nə də sonra heç bir ölkədə heç bir yazıçını bu cür qarşılamamışdılar, yalnız 25 il sonra Ç.Dikkens yenidən ABŞ-a gələndə insanlar onu yenə də çox böyük sevinclə qarşıladılar (6). C.Qolsuorsi bu rekordu təkrar etmişdir. Onun 1919-cu və 1931-ci ildə ABŞ-a ediyi səfərlər yazıçı üçün xüsusilə təntənəli keçmişdir, belə ki. 1919-cu ildə onun çıxışlarından və mühazirələrindən ibarət “Amerikada çıxışlarım” (7) adlı toplusu çap edilmiş, 1931-ci ildə isə Priston Universiteti yazıçıya fəxri doktor adı vermişdir (5; 219).

C.Qolsuorsi “Forsaytlar haqqında saqa”nın trilogiyasının birinci nəşrinə (1922) yazdığı ön sözdə deyir ki, onun qəhrəmanlarına ailə, ev və mülkiyyət hissləri xasdır. Yazıçı xatırladır ki, “Forsaytlara aid keyfiyyətlər bütün insanlara məxsusdur. İnsan təbiəti özünün bütün dəyişkən iddiaları, tələbləri və qəşəng geyimləri ilə əsasən Forsaytlara xas xüsusiyyət kimi, yəni “mülkiyyətçi” xüsusiyyəti olaraq qalır və qalacaqdır” (9). C.Qolsuorsinin yaradıcılığında Şərq mövzusu Redyard Kiplinq, Ceyms Oldric kimi yazıçıların yaradıcılığı ilə müqayisədə daha zəif şəkildə təsvir olunsada, heç şübhəsiz yazıçının “Forsaytlar haqqında epopeya”sında daha aydın ortaya çıxır və bu mövzu epopeyanın ayrı-ayrı trilogiyalarında və romanlarında iştirak edən surətlərin dilindən daha açıq səslənir.

Britaniya müstəmləkələrində təbii sərvətlərin istismarı ilə Forsaytların zənginləşməsi haqqındakı təsəvvür “Forsaytlar haqqında saqa” epopeyasının “Mülkiyyətçi” romanının baş qəhrəmanı Nikolas Forsaytın həmin gün Yuxarı Hindistanın ərazisində yaşayan hind tayfalarından birinin ərazisində yerləşən Seylonun (Şrilanka) qızıl mədənlərində öz planını həyata keçirməsi ilə mümkün olmuşdur. Romanda deyildiyi kimi, onun mədənlərində qızıl istehsalı iqiqat artacaqdır. Təcrübə isə göstərir ki, Nikolas Trefrinin söylədiyi kimi, hər bir insan nə vaxtsa ölməlidir, istər öz vətəninə qocalaraq əldən düşmüş insan kimi və ya qərrib ölkədə mədənin dərinliklərində rütubətdənmi ölməsinin bir o qədər də əhəmiyyəti yoxdur, əgər o faktı nəzərə alsaq ki, onun həyat tərzindəki dəyişiklik Britaniya imperiyasının xeyrinə olacaqdır.

“Mülkiyyətçi” romanında bir çox şey Qolsuorsinin yaradıcılığının xüsusiyyətlərini başa düşməyə kömək edir. Bu romanda Forsaytlar ailəsinin çiçəklənməsinin başlanğıcını göstərmək yolu ilə (XIX əsrin 80-ci illəri) yazıçı, ölkədə həyatın kimin qanunları ilə davam etdiyini göstərən bütöv bir sinfin təsvirini vermişdir. Maliyyəçilər, torpaq sahiblərini, aksionerlər cəmiyyətinin üzvləri olan Forsaytlar imperializm dövrünün insanlarıdır. Bu dövrdə İngiltərə özünün sənaye monopoliyasını itirdikdən sonra, toplanmış kapitalı başqa ölkələrə daşımağa başlamışdır. Bu insanlar İngiltərənin şöhrətinin artdığı dövrdə ingilis burjuvalarının nəslı sayılırdılar. D.Cantiyeva “Forsaytlar haqqında saqa” epopeyasına verdiyi tərif belə səslənir: “Məncə biz C.Qolsuorsinin bu romanında hər şeydə Forsaytların Britaniya imperiyasının müstəmləkələrinə olan baxışlarından başlayaraq onların yemək menyusuna olan münasibətlə qurtarmaqla ilk dəfə ingilis ədəbiyyatında bu qədər dərin, ardıcıl xüsusiyyətçilik psixologiyasının təhlilini görürük (10).

1927-ci ildə C.Qolsuorsi öz çıxışlarından, tənqidi araşdırmalarından, xatirələrindən və meditasiyalarından ibarət “İspan qalaları” (11) adlı toplusunu nəşrdən buraxdırır. Əsərdə yazıçının etirafları, əsərlərinə aid şərhlər, həmçinin yaradıcılıq laboratoriyasının sirləri açıqlanır. L.Şalitin tədqiqatlarında Qolsuorsinin fikirlərindən, düşüncələrindən, müşahidələrindən və etiraflarından istifadə olunmuşdur. L.Şalit yazır: “Qolsuorsi nadir halda hər hansı bir individi öz qəhrəmanlarının prototipi kimi seçirdi. Bir çox halda iki və ya üç prototip bir personajın surətində (obrazında) qarışdırılırdı (birləşirdi). L.Şalit yazır: ”İndividin cəmiyyətdə üzləşdiyi maneələri, əngəlləri yarib keçməsi, yəni individin çoxluğa qarşı mübarizəsi Qolsuorsinin romanlarına xasdır (11).

D.Cantiyeva böyük ingilis realist yazıçısı C.Qolsuorsinin “Forsaytlar haqqında saqa” epopeyasının nəşrinə həsr olunmuş “Con Qolsuorsi “Forsaytlar haqqında saqa”nın yaradıcısıdır” adlı məqaləsində yazır: ”Forsaytlar vizasız səyahət edir” (12). Onların yaradıcısının ustalığının gücü sayəsində bu əsərlər həqiqətən də İngiltərənin sərhədlərini aşmışdır. Forsaytlar haqqında romanlar İngiltərənin sərhədlərindən çox uzaqlarda belə məşhurdur və Qərbin geniş oxucu kütləsi arasında böyük şöhrət tapmışdır. Bununla belə C.Qolsuorsinin ölümündən sonra, demək olar ki, uzun müddət onu kimsə xatırlamadı (19). İngiltərənin özündə Qolsuorsiyə olan maraq 1967-ci ildən sonra, yazıçının anadan olmasının yüzilliyinə həsr olunmuş Forsaytlar haqqında romanlar silsiləsinin əsasında çəkilmiş filimlərin sayəsində yenidən artmağa başlayır.

C.Qolsuorsini dünya şöhrəti qazanmasına aparan yol uzunmüddətli və çətin olmuşdur. Çox güman ki, ən böyük çətinlik isə yazıçının özünün "Forsaytlar" kimi oxşar kastaya aid olmasında idi. Qolsuorsi Forsaytların protiplərini öz ailəsinin üzvləri arasında tapdıqdan sonra, bu insanlar haqqında yazdığı "Mülkiyyətçi" (1906) romanında onları təsvir etmişdir. Onun qəhrəmanları yazıçının öz ailəsinin üzvləri kimi özlərini tək-cə burjua ailəsi deyil, eyni zamanda dövlətin sarsılmaz dayaqları sayırdılar. Elə bu cür ailələrdən birində Oksford Universitet məzunu C.Qolsuorsi özü anadan olmuşdur.

Belə bir sual yarana bilər, görəsən necə olub ki, hörmətli vəkil peşəsindən imtina edərək Qolsuorsi atasının gözündə şübhə doğuran yazıçı peşəsini seçmişdir. Yazıçı bu məsələ ilə bağlı fikirlərini özünün bir sıra məqalələrində oxuculara açıqlamışdır. Qolsuorsinin "Ədəbiyyat və ölüm" («Literature and Life»,1930), "Ədəbiyyatda xarakterin yaradılması" («Creation of Charakten in Literature»,1931) adlı məqalələri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qolsuorsi yazıçının vəzifəsini onun həqiqətə meyilli olmasında görürdü.

"Forsaytlar haqqında saqa" C.Qolsuorsini XX əsr böyük nəsrinin ən böyük yazıçılarının səviyyəsinə qaldırır. Ədəbi tənqid yazırdı". Forsayt xronikası XX əsr ingilis ədəbiyyatının ən dahi əsəridir. Forsaytlar müəllifin özü kimi milli özünü dərk etməyin hissəsinə çevrilmişdir" (13).

Con Qolsuorsi bir yazıçı kimi öz vəzifəsini həyatın düzgün təsvirini yaratmaqda, insanların xarakterlərini anlamaqda (sezməkdə), onların tək-cə fərdi deyil, hən də tipik xüsusiyyətlərini sezməkdə görürdü. Qolsuorsinin fikrincə böyük əsərlər "insan təbiətinin böyük təbəqəsini ümumiləşdirməli, ona simvolik mənə verməlidir". Yazıçı cəmiyyətin mənəvi vəziyyətindən qayğılanmalıdır, lakin onun təbliğçisinə çevrilməməlidir.

C.Qolsuorsi yaradıcılığının tədqiqatçılarından olan rus tədqiqatçısı B.A.Qilenson yazır: "O, ədəbiyyatda obyektivliyi və analitikliyi qiymətləndirsə də, yazıçının qərəzli olmaq hüquqlarını da inkar etmirdi, bununla belə şəxsi yanaşma üstüörtülü xüsusiyyət kəsb etməlidir. Con Qolsuorsinin estetik mülahizələrinə gəldikdə, o, yazıçının qarşısında üç mümkün yolun açıldığını görürdü: Birincisi - qəbul olunmuş ümumi fikirlərin müdafiəsidir; İkincisi - bunun əksinə olaraq, hakim fikrə qarşı çıxmaqdır. Qolsuorsi isə özü üçün üçüncü yolu seçir. O, bu və ya digər konsensiyaları təbliğ etmək istəmədi, ancaq gerçək həyatı hadisələri, xarakterləri, hadisələrin gedişini, davranış modellərini elə uyğunlaşdırıb göstərməyə çalışırdı ki, oxucu heç kimin fikrini bilmədən, özü oxuduqlarından mənəvi nəticə çıxara bilsin (14).

C.Qolsuorsi yazıçının müstəqilliyini hər şeydən yüksək qiymətləndirirdi. O, siyasətə toxunmurdu, heç radikal ifratçılığı da bəyənmirdi və reformist panaseyaya da inanmırdı. O, milli ədəbi ənənələrə əsaslanaraq (Şekspir, maarifçilər, realistlər) kök salmış əsl milli qüsurları sayılan riyakarlığa qarşı çıxırdı. Ümumiyyətlə "trilogiyalar trilogiyası" həcminə görə, gerçəkliyin geniş əhatəsinə görə mühüm hadisədir. Bu epopeyanın yaradılması Qolsuorsinin yaradıcılığının qəhrəmanlıq səlnaməsidir.

C.Qolsuorsi bəzi İngiltərə Universitetlərinin ədəbiyyat və incəsənət üzrə fəxri doktoru seçilmişdir. O, mətbuat və teatr azadlığı uğrunda mübarizə aparmışdır. C.Qolsuorsi liberal yazıçılar beynəlxalq təşkilatı sayılan "Penklub"un ingilis şöbəsinin sədri seçilir. O, bir yazıçı və ictimai xadim kimi öz vəzifəsini və ictimai fəaliyyətinin mahiyyətini bütün yazıçıları müharibə təhlükəsi əleyhinə bir cəbhədə birləşdirməkdə görürdü.

C.Qolsuorsi Birinci Dünya müharibəsi başlamazdan xeyli əvvəl öz məqalələrində Avropanın üstünü almış müharibə təhlükəsi barəsində Avropa və dünya ictimaiyyətini xəbərdar etmişdi. O, Birinci Dünya müharibəsini bəşəriyyət əleyhinə təşkil edilmiş ən böyük cinayət adlandırır. Redyard Kiplinqin mübariz çağırışları və şovinizmi onu hiddətləndirirdi. Qolsuorsi "Məhsul" oçerkində və "Kölgələr vadisi" (1915) adlı şeirində müharibədə həlak olanlara və ondan əziyyət çəkənlərə acıdığını bildirir. Cəbhənin əks tərəflərində kahinlərin öldürmək və qələbə çalmaq üçün tanrıya yalvarmaq kimi əskərlərə etdikləri çağırışların ikiüzlülüüyü onu hiddətləndirirdi. O, "ədəbiyyat və həyat" adlı məqaləsində yazır: "Əgər biz sülhü möhkəmləndirə bilsək və bizim başımızın üstünü almış məhv etmək kabusunu aradan qaldıra bilsək, onda biz yavaş-yavaş indiyə qədər dünyanın tanımadığı ən xoşbəxt, ədalətli və çiçəklənən əsrinə yetişmiş olarıq"(14). Qolsuorsi ömrünün sonuna kimi yeni müharibələrin qarşısını almağın vacibliyini söyləyirdi.

1929-cu ildə C.Qolsuorsi İngiltərənin ali mükafatı olan "Xidmətlərə görə" ordeni ilə təltif olunmuşdur. 1932-ci ilin noyabr ayında C.Qolsuorsi İsveç Kral Akademiyasının qərarı ilə "yüksək rəvayət etmək sənətinə görə", onun ən yüksək zirvəsi sayılan "Forsaytlar haqqında saqa" epopeyasına görə ədəbiyyat sahəsində Nobel mükafatı ilə təltif edilmişdir. İsveç Kral Akademiyasının üzvü A.Esterlinqin öz çıxışında qeyd etdiyi kimi Qolsuorsi "fərqli personajların arxasından Viktorian əsrinin günümüzə qədər davam edən tarixi fonunu, transformasiyasını və tənəzzülünü göstərə bilmişdir". A.Esterlinq novelist Qolsuorsinin ustalığını böyük rus yazıçısı İvan Sergeyeviç Turgenevin ustalığı ilə müqayisə edərək, onun istehzasını "həyatsevərliyin və bəşəsevərliyin sinonimi" kimi göstərir (14). Ancaq böyük ədib Nobel mükafatının təqdim edilməsi ilə bağlı mərasimdə iştirak edə bilmir. C.Qolsuorsi ölümcül xəstəlik üzündən ağır yataq xəstəsi olduğu üçün onun Stokholma gəlib orada çıxış etmək imkanı olmur. O, evində həyatının son günlərini yaşayırdı. C.Qolsuorsi 1933-cü il yanvar ayının 31-də beyin xərçəng xəstəliyindən dünyasını dəyişir. Yazıçının iradəsinə əsasən onun nəşi yandırıldıqdan sonra külü təyyarədən havaya

səpələnmişdir.

Nobel mükafatı Qolsuorsinin statusunu əbədi olaraq bir sənətkar kimi möhkəmləndirdi. Qolsuorsinin oxucuları onu sevir, həmvətənləri onunla fəxr edirlər. Qolsuorsi, təkcə İngiltərənin deyil, dünyanın bir çox ölkələrindəki yazıçılar arasında şübhəsiz böyük nüfuzə və hörmətə sahib yazıçı idi. Qolsuorsi eyni zamanda romançı, novellaçı, dramaturq və tənqidçi olsa da, onun əsl istedadı geniş epik formada yazdığı əsərlərində üzə çıxmışdır. Qolsuorsi təbii istedadına, qibtəedici iş qabiliyyətinə, məqsədyönlülüyünə görə dahi yazıçıya çevrilmişdir.

Rus tənqidçisi B.A. Qilenson yazır: “Tanınmış tənqidçi Uolter Alen XX əsrdə İngiltərədə və ABŞ-da romanın inkişafına həsr etdiyi “Ənənə və xəyal” adlı kitabında C.Qolsuorsinin yaradıcılığına lazımı qiymət verə bilməmişdir. Tənqidçi Qolsuorsinin bir sənətkar kimi XX əsrin realist yazıçıları arasındakı yerini, onların üzən cərgəsinin axırında durduğunu göstərir (14).

B.A.Qilenson bununla razılaşmayaraq yazır: “Forsaytlar epopeyasının müəllifi realist və humanist sənətin ənənələrinin davamçısı olmuş, onun gücünü və həyatiliyini nümayiş etdirirdi” (14). Qilensonun fikrinə bütünlükdə tənqidçilər Qolsuorsiyə onun layiqli qiymətini vermirdilər, çünki elitar sənətin və dəbli eksperimentlərin tərəfdarları olan bu tənqidçilərə yazıçı həddən artıq ənənəvi, hətta bəzən köhnə dəb tərəfdarı olan yazıçı kimi görünürdü, çünki o populyar üsullardan və yeni ədəbi istiqamətlərdən olan freydizmdən, “şüur axınından”, kinimotoqrafik montajdan yan keçmişdir. Bununla belə, elə əsl milli yazıçı sayılan C.Qolsuorsi daha çox forsaytlar klanının nümayəndələrinin timsalında “ingilis xarakterlərinin bütöv bir qalareyasını yaratmışdır.

C.Qolsuorsi öz ədəbi şöqünü gizlətmədən yazırdı: “Başına and içtiyimiz insanlar – Tolstoy, Turqenev, Çexov, Tolstoy, Frans – təkcə bir həqiqəti bilirdilər. Onlar insanın cismini çox zəif təsvir edirdilər, təkcə o səbəbə görə ki, onun ruhunu daha yaxşı göstərə bilsinlər deyər” (14). C.Qolsuorsi də L.N.Tolstoy kimi yeni dekadentçi zövqləri qəbul etmirdi. C.Qolsuorsi avanqardist incəsənətin yeniliyini inkar etmələ özünün “ümitsiz köhnə dəb tərəfdarı” olduğunu söyləmişdir.. Belə ki, o, əvvəlki kimi, realist klassiklərin, ilk növbədə də rus yazıçıları İ.S.Turqenevin və L.N.Tolstoyun nəsihətlərinə yüksək qiymət verirdi. C.Qolsuorsi XX əsr ingilis tənqidi realizminin ilk nümayəndələrindən biri kimi öz bədii əsərlərində, məqalələrində, oçerklərində və məruzələrində realizmin üstünlüyünü müdafiə edir, dekadentçilərin estetikasına və onların dəbli formalist istiqamətlərinin (cərəyanlarının) çoxsaylı növlərinə gülürdü. C.Qolsuorsi Oskar Uayldın dediyi “böyük sənətkar şeyləri gerçəklikdə olduğu kimi təsvir etməməlidir” fikrinə qarşılıq olaraq özünün realist tezisini irəli sürmüşdür: “Əsl yazıçı şeyləri olduğu kimi görür, başqa gözlərin görmədiyi gizli qalan proporsiyaları görməyi bacarır” (15). Qolsuorsi incəsənətin mənbəyinin həyat olduğuna inanırdı. Yazıçı “İncəsənət haqqında dumanlı fikirlər” (1911) adlı məqaləsində yazır: “O kəs ki deyir, incəsənət həyatdan yüksəkdir, o şəxs məhdud, özündən razı adamdır” (15). Dekadentçilərdən fərqli olaraq Qolsuorsi belə hesab edirdi ki, incəsənət elmin inkişafı ilə yox olmayacaq, əksinə, zənginləşəcək və dərinləşəcəkdir. Yazıçının siyasi və etik təsəvvürlərinin yayqınlığına baxmayaraq, Qolsuorsi ədəbiyyatdan tam reallıq və ictimai qüsuplərə qarşı tənqidi münasibət tələb edirdi.

C.Qolsuorsi yaradıcılığının əsas problemi burjua İngiltərəsinin dayaqlarının zəifləməsidir. Yazıçı ingilis burjuaziyasının sərvət toplamaq hippertrafik ehtirasını tənqidi şəkildə təsvir etmiş, xüsusiyyətçilik təsəvvürləri və instinktləri ilə pozulmuş şəxsiyyətin mənəvi cəhətdən kasadlaşmasını açıb göstərmişdir. Dərin düşünən yazıçı bunu böyük sosial-siyasi məsələlərlə – ingilis parlamentinin fəaliyyəti, işsizliyin artması, İngiltərənin perspektivləri və onun hakin sinfi ilə əlaqədar olduğunu göstərirdi.

Burjua ideologiyasının tənəzzül etdiyi dövrdə, hər yerdə abırsız, insanlığa zidd və ruh düşkünlüyü moizəsi səsləndiyi bir vaxtda Qolsuorsi dekadentçilərin əksinə olaraq həyatın və insanın dəyərini bildirirdi. O, 1923-cü ildə öz məqaləsində yazırdı: “Humanizm o kəslərin dini inancındır ki, onlar insanların təleyinin onların əlində olduğuna inanırlar” (16). Qolsuorsi ömrünün son illərində bəşəriyyətin gələcəyinə ümidlə baxırdı. O, yazır: “Ətrafda baş verən zalımlığa baxmayaraq dünya yaxşılığa, kamil məhəbbətə və ədalətə doğru irəliləyir” (17). Yazıçının düşüncəsində kamilləşmə prosesi bəşəriyyətin və insan xarakterinin zəif təkamülü kimi, burjua cəmiyyətinin təcridən təkamül etməsi kimi görünür. Qolsuorsi ictimai şüurun yenidən tərbiyə olunmasının, onun xüsusiyyətçilikdən könüllü şəkildə imtina etməsi, siniflərarası əməkdaşlıq arzusu yaşayırdı. Rus alimi Y.Y.Dombrovskaya C.Qolsuorsinin cəmiyyətə və tarixə bu cür baxışının kökündən yanlış olduğunu bildirir (17).

1904-cü ildə İngiltərənin ictimai qüvvələri imperialist müstəmləkəçilik müharibələrinə qarşı qəti etiraz sədasi ilə hərəkətə gəldikdə, inqilabi hadisələr yaxınlaşanda C.Qolsuorsi “Forsaytlar adası” romanını yazır. Bu romanda biz iki İngiltərəni–imtiyazlı və məzlum, faktiki hüquqsuz İngiltərənin təsvirini görürük. Qolsuorsinin doğru seçdiyi “Forsaytlar adası” başlığı az bir zamanda hakin ingilis sinfini, onun ikiüzlülüyünü xarakterizə edən oforizmə çevrilir. Yazıçı bu əsərində xalqın düzlüyünü və səmimiyyətini yuxarıların riyakarlığına və yalanına qarşı qoyur. Kübar cəmiyyətin ədəb və adətlərinə müvafiq parıltı və şıqlıq onların quruluşunu (hissiyatsızlığını), acgözlüyünü, tam mənəviyyətsiz boşluğunu örtür. Bu “hörmətli” və “ləyaqətli” insanlar öz eqoizmlərində və təkəbbürlərində batıb qalmışlar, onların dünya görüşü dairəsi “seçilmiş” dairəciyin hüdudları ilə məhdudlaşır, vicdanı, fikirləri kütləşmiş, hissələri şablon sözlərlə pərdələnmişdir.

C. Qoluorsi 20 romanın, 27 pyesin, 3 poetik toplunun, 173 hekayənin, 5 essenin, 700 məktubun və müxtəlif mövzulara aid eskizlərin (qaralamaların) müəllifidir. Onun yaradıcılığı dəfələrlə Devid Herbert Lourens və Virciniya Vulf kimi modernist yazıçıların hücumlarına məruz qalmışdır. Bir çox gənc yazıçı və intellektual oxucu onu həddən çox rəasionalist sayır, onun əsərlərində təbliğatın həddən çox, estetik dəyərin isə az olduğunu hesab edirdi (18). Yazıçının 1933-cü ildə ölümündən sonra 1967-ci ilə qədər İngiltərədə uzun illər belə bir fikir yaranmışdı ki, guya onun yaradıcılığı yalnız tarixi səciyyəyə daşıyır. 1967-ci ildə “Forsaytlar haqqında saqa”nın uğurlu uyğunlaşmasından sonra yazıçının şəxsiyyətinə və əsərlərinə yenidən maraq yaranır (18).

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Галинская И.Л. «Маргарет Митчелл и Джон Голсуорси». Из книги: И.Л.Галинская. Маргарет Митчелл «Унесенное ветром». - М.: ИНИОН РАН, 1996).
2. Schalit L. John Galsworthy: A survey. – L.,1929, -P.24.
3. Голсуорси, Джон // Краткая литературная энциклопедия, -М.,1964. Т.2, с.231.
4. Cozef Conrad, Frederik R. Karl (and Laurence Davies)(ed), The Collected Letters of Jozef Conrad Valum 2, 1898-1902. Cambridge, 1986
5. Дюпре К. Джон Голсуорси. Биография. Перевод с англ.,-М.,1986
6. Пирсон Х. Диккенс. –М.,1963,-с.144
7. Galsworthy John. Addresses in Amerika. 1919. N.Y.,1919, -4,109 p
9. Galsworthy J. Forsyte saqa.-L. ets.,-P.VII-VIII
10. Джантиева Д: /Джон Голсуорси. См. sayt: 20 v- euro-lit.niv.ru/20v-euro-lit /articles/ -anglia/zhantieva-dzhon-golsuorsi.htm)
11. Galsworthy J. Castles in Spain and ather Stories. –L.,1927, -VII. 189 p
12. Голсуорси Джон. «Сага о Форсайтах». Том1. Библиотека всемирной литературы. Литература XX века. Вспутительная статья Д.Джантиевой. Издательство «Художественная литература», М.,1973,с.5
13. <https://www.mgpru.ru/uploads/golsuorsi-dzh-aa7d Oa Oc 4f1 fed 5f.pdf>. Ради большого блага и величия человека к 150-летию со дня рождения английского писателя Джона Голсуорси
14. Гиленсон Б.А. История зарубежной литературы конца XIX-начала XX века. Великобритания. Глава XVII. Джон Голсуорси: «английскость» мастера. Sayt: 20 v-euro-lit. niv. ru /20 v-euro-lit/gilenson-izi-XIX-XX vek/ glava-XVII-dzhon-golsuorsi/ htm
15. Golsworthy, «The Inn of Tranquility», L., 1912, p.263; Домбровская Е.Я. Английская литература 1917-1945 гг. См.«История зарубежной литературы XX века». Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, М.,1963, с.501
16. Galsworthy, «Six. Novelists in Profile», «Candelabra» məqalə toplusu, №9, 1933, p.154
17. Домбровская Е.Я. Английская литература 1917-1945 гг. См.«История зарубежной литературы XX века». Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, М.,1963, с.502
18. Джон Голсуорси Libeary.ru>www.liberary.ru>Читателям>Литературные имена
19. Şhalit L.Op cit.-P.135, 55-59

Açar sözlər: Müasir ingilis nəsrı, Con Qolsuorsi, “Forsaytlar haqqında saqa”, ingilis nəsrində Şərq, “Fari-seylər adası”.

Key words: contemporary English prose, John Galsworthy, “The Forsyte Saga”, Eastern subject in English prose, “The Forsyth Island”.

Ключевые слова: современная английская проза, Джон Голсуорси, “Сага о Форсайтах”, Восток в английской прозе, “Остров форисеев”.

The stylistic features of the epic “The Forsyte saga” by John Galsworthy

SUMMARY

A famous English writer, laureate of Nobel award John Galsworthy's first plays were created under the influence of the well-known theorist of romanticism John Ruskin John Galsworthy took the position of critical realism, more exactly his approach towards realistic direction and modernization is an important literary event in his creative work. Such feature is vividly seen in his epic “The Forsyte Saga”. The policy of English Government of Queen Victoria's epoch which is felt for all epic of “The Forsyte saga” and that is dissatisfaction of John Galsworthy against Great Britain's relation towards East

Стилистические особенности в эпосе «Сага о Форсайтах»

Джона Голсуорси

Резюме

Ранние произведения известного английского писателя, лауреата Нобелевской премии Джона Голсуорси создавались под влиянием декаданса и известного эстета, теоретика романтизма Джона Рескина. Отдаление Дж.Голсуорси от этого влияния и переход его на позицию критического реа-

лизма, а точнее сказать приближение его в новом реалистическом направлении к модернизму считается важным литературным событием в его творчестве. Эта особенность ясно прослеживается в его «Саге о Форсайтах». Политика английского правительства эпохи королевы Виктории, которая прослеживается во всей эпопее «Сага о Форсайтах» и есть недовольство Дж.Голсуорси в отношении Великобритании к Востоку .

Rəyçi: prof. N.T.Məmmədov